

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОГРАМИ
“АНГЛІЙСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ
(ДЛЯ ПОСАДОВИХ ОСІБ МИТНИХ ОРГАНІВ)”:
КОМБІНОВАНА ФОРМА НАВЧАННЯ**

УДК 378.147:811.111

Г. В. Вальчук

Сучасні тенденції в освіті вимагають великої гнучкості та динамічності в організації навчального процесу. На сьогодні загально визнано, що система освіти вступила у вищу фазу свого розвитку, завдяки інтенсивному освоєнню можливостей нових інформаційних технологій.

Процес реформування системи освіти в Україні, зумовлений потребами часу, передбачає сьогодні підготовку кваліфікованих спеціалістів з високим рівнем знання іноземної мови. У сучасних умовах іноземне спілкування стає суттєвим компонентом професійної діяльності. Саме тому все більше уваги звертається на врахування фахової специфіки при вивченні іноземної мови, її спрямованості на реалізацію завдань професійної діяльності [1, с. 1]. Відповідні нові вимоги висуваються до методики викладання іноземних мов у різних навчальних закладах. Триває постійний пошук шляхів удосконалення системи навчання [2].

Реорганізація навчального процесу на базі нових технологій ставить завдання забезпечення необхідної якості підготовки фахівців, адаптації змісту освітніх програм і технологій навчання до потреб міжнародного ринку праці.

Метою викладання та вивчення іноземної мови професійного спілкування є підготовка студентів і слухачів до ефективної комунікації в їхньому професійному середовищі. Така мета відповідає цілям, викладеним у Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти.

Згідно з концепцією, дистанційне навчання – це універсальна гуманістична форма навчання, що базується на використанні широкого спектра традиційних, нових інформаційних та телекомунікаційних технологій і

технічних засобів; це форма самоосвіти, при якій, на відміну від заочної, навчальний процес повністю забезпечується науково-методичними матеріалами. Максимально ефективна реалізація цих вимог є можливою шляхом створення дидактичної системи, заснованої на використанні в навчанні комп'ютерних засобів та технологій [3].

Методологічний аспект підготовки навчального процесу до умов навчання з використанням Інтернет-технологій передбачає створення єдиного інформаційно-освітнього простору, що містить усі можливі електронні джерела інформації (віртуальні бібліотеки, бази даних, консультаційні служби, електронні навчальні посібники, віртуальні класи тощо) [4], а також розробку електронного навчально-методичного супроводу дисципліни: теоретичного матеріалу, планів практичних занять, тренувальних і контрольних тестів, посібників із вивчення дисципліни тощо [5].

Проблеми дистанційного навчання є об'єктом як зарубіжних, так і українських науковців. Педагогічні праці, в яких розкриваються питання теорії та практики дистанційного навчання, охоплюють широку тематику наукових досліджень, у тому числі дистанційне навчання іноземних мов (В. Демкіна, В. Жулкевська, О. Карпенко, Н. Муліна, В. Свиридчук, П. Сердюков, О. Сорока, Б. Шуневич, Т. Hutchinson, A. John, P. Strevens, C. Kennedy, A. Waters); розроблення й використання мультимедіа при викладанні іноземних мов (Е. Азімов, П. Асоянц, Е. Гуревич, О. Гон, В. Дейнеко, В. Редько, П. Сердюков, Г. Чекаль, A. Fitzpatrick, G. Davies, J. Higgins, R. Walker, D. Wolf); навчання іноземних мов для спеціальних цілей (М. В. Колеснікова, О. Г. Полякова, Г. П. Савченко, О. І. Самойленко та ін.).

Як свідчать результати досліджень вітчизняних науковців і вчених з Європи та Північної Америки, а також проведений ними зіставний аналіз віртуальних навчальних середовищ [6], провідні навчальні заклади впроваджують в основному електронне дистанційне навчання, хоча, якщо це вигідніше, пропонують комбіноване навчання. У таких випадках розробляються дистанційні курси для комбінованого навчання, тобто

поєднуються традиційне денне та заочне навчання з дистанційним. Однак методологічний аспект комбінованого навчання іноземних мов ще недостатньо вивчено й узагальнено.

Мета статті полягає в аналізі навчально-методичного забезпечення програми “Англійська мова за професійним спрямуванням” як важливої складової частини покращання якості професійної підготовки і підвищення кваліфікації кадрів Державної митної служби України (ДМСУ).

Підвищення кваліфікації – це не лише систематичне поновлення та поглиблення професійних знань, умінь і навичок за спеціальністю, а й підвищення інтелектуального та культурного рівнів. Тож вважаємо за необхідне запровадити іноземну мову у систему підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, зокрема для тих працівників, які за специфікою своєї професійної діяльності безпосередньо спілкуються з представниками інших держав.

На наш погляд, економічно доцільною і реальною для втілення сьогодні є саме комбінована форма навчання іноземних мов, яка надає можливість фахівцям підвищувати свою кваліфікацію без відриву від роботи, здійснювати навчання одночасно з професійною діяльністю (діє принцип паралельності навчання) та водночас, на відміну від дистанційної, передбачає “живе” спілкування між учасниками навчального процесу.

У широкому загальному розумінні комбіноване навчання – це поєднання позитивних аспектів двох навчальних середовищ, аудиторної форми навчання і навчання, що ґрунтується на використанні електронних ресурсів (e-learning) [7]; це спосіб комбінування численних методів та прийомів навчання, які застосовуються і викладачами, і студентами [8]. Одним із прикладів такого навчання є поєднання аудиторної роботи й індивідуального навчання під керівництвом викладача із залученням комп’ютерних технологій, що базується на відкритій комунікації всіх учасників процесу [9]. Спільне використання традиційних методів навчання та інформаційних ресурсів у процесі вивчення іноземної мови вносить певну розмаїтість і поживляє процес навчання.

У програмі “Англійська мова за професійним спрямуванням”, що запроваджена у Хмельницькому центрі підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів ДМСУ, вивчення іноземної мови (англійської) відбувається комплексно за комбінованою формою навчання. Мовна підготовка здійснюється за трьома рівнями: базовий, середній і поглиблений. Розподіл слухачів на групи за рівнями підготовки проведено за результатами вхідного тестування.

Курс вивчення англійської мови, розрахований на 10 місяців, спрямовано на досягнення слухачами загальних мовленнєвих умінь, мовних знань, соціолінгвістичної та прагматичної компетенції. Метою навчання англійської мови за професійним спрямуванням є вивчення мови на професійному, побутовому і культурологічному рівні, формування комунікативних навичок у сферах професійного та ситуативного спілкування в усній і письмовій формах.

Програма базується на поєднанні традиційних методик навчання та загальнодидактичних властивостей і функцій телекомунікацій, мультимедійних засобів як технологічної основи навчання з урахуванням специфіки навчання іноземних мов.

Для реалізації мети програми важливу роль відіграє створення навчально-методичного комплексу (НМК) для викладання англійської мови фаху. Як відомо, призначення НМК полягає в тому, щоб забезпечити цілісний навчальний процес з певної дисципліни в єдності цілей навчання, змісту, дидактичного процесу й організаційних форм навчання. Лише при дотриманні цієї умови НМК буде являти собою комплекс у повному розумінні цього слова – сукупність різних засобів навчання, які складають одне ціле; це комплекс різноманітних видів змістовної навчальної інформації. Навчально-методичний комплекс передбачає обов’язкову діяльність викладача-тьютора як керівника процесу навчання та організатора інтерактивної взаємодії і співробітництва.

Однією з основних умов ефективного застосування такої організації навчального процесу є модульне навчання, яке ґрунтується на інтеграції

принципів модульності, самоорганізації та контекстності, що може забезпечити гарантію формування високого рівня професійної компетентності. Сутність модульного навчання полягає в тому, що той, хто навчається, може працювати більш самостійно за запропонованою йому індивідуальною програмою, яка містить у собі цільовий план дій, банк інформації і методичний посібник з досягнення поставлених дидактичних цілей. Функції педагога можуть варіюватися від інформаційно-контролюючої до консультативно-координуючої [10].

Дидактична система модульного навчання потребує чіткого структурування навчальної інформації, змісту навчання й організації роботи слухачів відповідно до логічно завершених блоків навчальної інформації – модулів. Таким чином, центральним поняттям модульної технології є модуль. У нашому розумінні модуль – це логічно завершений блок навчального матеріалу.

Програма побудована за модульним принципом. Робота над програмою проходить у три етапи – матеріал розподілено на три кейси: Вступ до курсу; Загальнорозмовна тематика; Фахово-професійна тематика. Кожний кейс, у свою чергу, складається з модулів, поділених на лекції. Метою модуля є опанування лексичного мінімуму та практичної граматики, що забезпечує спілкування як у повсякденних ситуаціях, так і в ситуаціях професійного характеру.

Кейс 1 “Вступ до курсу” містить такі модулі:

1. Загальні відомості про мову.
2. Фонетичні норми англійської мови.
3. Основні граматичні поняття.

Кейс 2 “Загальнорозмовна тематика” націлено на розвиток навичок усного повсякденного спілкування з використанням фраз мовного етикету та закріплення знань з основ граматики англійської мови. У структуру кожного модуля кейсу 2 входять: розмовна тема; форми мовного етикету; граматичний матеріал.

Кейс 3 “Фахово-професійна тематика” спрямовано на розвиток навичок англomовної усної і письмової комунікації (читання текстів за фахом, усні та письмові повідомлення, бесіда на професійну тематику, опрацювання митної документації тощо). Це сукупність модулів, які за структурою є подібними до модулів кейса 2. Вони відрізняються лише лексичним наповненням матеріалу: кейс 2 – побутові теми, кейс 3 – професійна тематика.

Розробка курсу комбінованого навчання англійської мови професійного спрямування для працівників митної служби України потребувала гнучкості, ретельної обробки змісту, детального планування підтримки слухачів. Особливу увагу було приділено таким основним моментам:

1. Зміст курсу, перш за все, повинен відповідати меті і завданням його вивчення. Мета визначається залежно від знань, умінь та навичок, які повинен отримати слухач після завершення курсу. Завдання повинні бути досяжними для вимірювання вимог щодо виконання роботи.

2. Програма дистанційного курсу адаптується до рівня підготовки слухача, визначеного за допомогою попереднього тестування рівня знань.

3. Зміст поділяється на блоки для полегшення сприймання інформації.

4. Інформація повинна відображатись у логічній послідовності – це надає слухачу можливість краще засвоювати матеріал. Зміст повинен базуватися на попередніх знаннях та бути доречним, точним, повним і чітко організованим.

5. Кожний блок може закінчуватися переліком питань та завдань для самоперевірки, що мають відповідати змісту і меті навчання.

6. Інформацію на екрані слід подавати в зрозумілому, простому, естетичному вигляді, без надлишку кольорів; навчання має бути сфокусовано на цільовому змісті.

7. Мотивація – необхідна складова частина навчання, яку необхідно підтримувати впродовж усього процесу навчання.

Надання пріоритету самостійній роботі слухачів при комбінованій формі навчання потребувала переосмислення методичних і методологічних засад навчання іноземної мови в цілому та створення навчальних матеріалів курсу

зокрема, які б відповідали таким вимогам, як: автентичність (відповідність реальній сучасній англійській мові), системна організація матеріалу як у межах усього кейса, так і в межах його окремих структурних частин (модулів), комплексне подання мовного матеріалу, взаємозв'язок навчання з різними видами мовленнєвої діяльності, професійно-орієнтований характер. Постійними параметрами є врахування поетапності формування мовленнєвих навичок, наявності серії вправ, чіткої послідовності їх виконання, а параметрами, що варіюються, є характер мовленнєвих операцій, види комунікативної діяльності, дозування навчального матеріалу, його циклічність [11].

Навчально-методичне забезпечення курсу з англійської мови за професійним спрямуванням (для посадових осіб митних органів), що впроваджується за комбінованою формою навчання та має інтегрований характер, містить:

- навчально-тематичні плани;
- робочі навчальні програми;
- плани аудиторних занять;
- методичні рекомендації слухачам щодо організації самостійної роботи;
- інструктивно-методичні матеріали до кейсів для слухачів;
- електронні навчально-методичні матеріали, розроблені за технологіями дистанційного навчання, для самостійної роботи;
- блоки письмових завдань для перевірки рівня засвоєння слухачами навчального матеріалу;
- тестові завдання для самоконтролю до модулів;
- атестаційні тестові завдання до кейсів;
- тести вхідного, поточного та підсумкового контролю рівня сформованості мовних і мовленнєвих навичок і вмінь слухачів;
- перелік питань для підготовки до співбесіди (іспиту);
- критерії оцінки рівня знань слухачів;

перелік літератури за темами модулів та список посилань на інші сайти в Інтернет.

Навчально-тематичні плани, робочі навчальні програми і плани аудиторних занять становлять *нормативний* блок методичного забезпечення підвищення кваліфікації працівників митних органів України за програмою “Англійська мова за професійним спрямуванням”.

До складу *методичного* блоку входять методичні рекомендації слухачам щодо організації самостійної роботи й інструктивно-методичні матеріали до кейсів для слухачів. У методичних рекомендаціях слухачам щодо організації самостійної роботи викладено загальні відомості, мету, завдання, обсяг і тривалість вивчення курсу, подано поради щодо ефективного планування та розподілу часу для самостійного опрацювання навчального матеріалу, висвітлено особливості вивчення іноземної мови самостійно, а також запропоновано орієнтовний план-графік навчального процесу із зазначенням аудиторних занять і терміну роботи над кожним кейсом. В інструктивно-методичних матеріалах до кейсів розкриваються завдання та структура кожного кейса, подається перелік умовних позначень, які застосовуються в кейсі, а також поради з використання спеціальних позначень – виділених кольором слів чи речень – як посилань на аудіо- чи відеоматеріал або презентацію. Такий вид роботи з навчальним матеріалом (переключення з тексту безпосередньо на презентацію, аудіозапис чи відеофрагмент) є інноваційним методичним прийомом, що сприяє більш ефективному опануванню мови.

Навчально-інформаційний блок містить електронні навчально-методичні матеріали: систематизований текстовий матеріал, який поєднується з тематичними презентаціями, аудіо- і відеозаписами; навчальні завдання; додатковий матеріал (правила, вправи, таблиці), а також блоки письмових завдань, що надсилаються засобами електронної пошти та після перевірки викладачами повертаються слухачам, які, звертаючи увагу на допущені помилки, мають змогу ще раз переглянути недостатньо засвоєний матеріал. До цього ж блоку входить і список додаткової літератури та посилань на інші

Інтернет-ресурси для поглиблення знань з предмета. Системи завдань у модулях надають можливість послідовно здійснювати процес навчання професійно спрямованої англійської мови.

Контрольно-комунікаційний блок забезпечує контроль якості знань, умінь і навичок слухачів (тестові завдання для самоконтролю до модулів; атестаційні тестові завдання до кейсів; тести вхідного, поточного та підсумкового контролю; перелік питань для підготовки до співбесіди (іспиту); критерії оцінки рівня знань слухачів) і можливість здійснення навчального діалогу слухача з викладачем англійської мови, який веде курс, а також спілкування з іншими учасниками курсу.

Викладачі англійської мови Хмельницького центру підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів ДМСУ підтримують постійний зв'язок зі слухачами у формі консультацій у телефонному й он-лайн режимі, електронною поштою, на форумі Центру, а також проводять опитування слухачів із метою вдосконалення та оптимізації навчального процесу. Аудиторні заняття, які відбуваються на митницях і в режимі он-лайн за допомогою Skype, охоплюють, зазвичай, тематику та навчальний матеріал двох-трьох модулів і мають комунікативно-спрямований характер, присвячуються вдосконаленню навичок та вмінь усного мовлення студентів.

Виявлення якості засвоєння навчального матеріалу здійснюється через виконання письмових завдань і тестування слухачів. Модульні тести надають слухачам можливість зробити перехід до наступного модуля кейса, а успішно виконані атестаційні тестові завдання до кейса є передумовою тестування в режимі он-лайн та є проміжною формою контролю знань.

Контроль за якістю й актуальністю організації та реалізації навчального процесу здійснюється шляхом анкетування слухачів. За допомогою анкет виявляються побажання слухачів щодо способів отримання інформації і навчальних матеріалів, методичного забезпечення, можливостей роботи з інформаційно-комп'ютерними технологіями. Такі анкети пропонуються на початку тестування за кейсом та наприкінці роботи з курсом з метою його

оцінювання. Анкети аналізуються і за результатами аналізу приймаються відповідні рішення з метою вдосконалення навчального процесу.

Вивчення англійської мови за комбінованою формою у системі підвищення кваліфікації кадрів ДМСУ має такі форми: отримання навчальної інформації слухачами; втілення інформації у самостійну діяльність при опрацюванні текстових, аудіо- та відеоматеріалів, презентацій, при виконанні письмових завдань; самоконтроль і контроль; спілкування з тьютором-викладачем під час аудиторних практичних занять та консультацій; співробітництво з викладачами і слухачами.

Самостійна навчальна діяльність передбачена у різних формах упродовж усього курсу вивчення.

Реалізація навчальної діяльності здійснюється за допомогою навчальної інформації, розташованої у віртуальному навчальному середовищі, а також організації спілкування та співробітництва під час аудиторних практичних занять і завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям (Інтернет, Skype, електронна пошта, чат, форум тощо). Контрольні заходи включають поточний, проміжний та підсумковий контроль.

Навчальні матеріали, які використовуються в цій програмі, мають такі особливості: являють собою цілісний системно організований комплекс різних за типом і призначенням матеріалів; адаптовані до потреб слухачів та надають можливість організувати їх ефективну самостійну роботу; за своєю суттю є інтерактивними; впливають на різні канали сприйняття; можуть удосконалюватися і розвиватися. У процесі роботи з програмою забезпечується комфортний темп роботи слухача, гнучка побудова змісту навчання, інтеграція різних його видів та форм, що сприяє досягненню мети навчання.

Слухачі, які успішно пройшли навчання за 160–180-годинними програмами, отримують відповідні свідоцтва державного зразка.

Таким чином, програма “Англійська мова за професійним спрямуванням (для посадових осіб митних органів України)” як засіб організації англомовної навчальної діяльності має активний характер (слухач взаємодіє з викладачем),

включає мультимедійні засоби, є комунікативно спрямованою (партнерами зі спілкування у слухачів є викладач, інші слухачі, носії мови), відповідає комбінованому типу програм (активною стороною навчання є і студент, і комп'ютер).

Використання модулів надає можливість ефективно реалізувати навчальні плани, розробляти навчальні та дидактичні матеріали, оптимізувати управління навчальним процесом, оскільки взаємини між учасниками педагогічного процесу набувають характеру співробітництва. Мультимедійне подання навчальної інформації надає змогу значно підвищити ефективність засвоєння матеріалу, адже при роботі з такими засобами навчання у слухачів активізуються всі види розумової діяльності. А оптимальна побудова навчального процесу надає можливість досягти необхідної якості.

Результати досліджень свідчать про наявність значного потенціалу і перспективність упровадження комбінованого навчання із залученням нових інформаційних технологій з метою підвищення ефективності й якості навчання іноземних мов. Така форма навчання сприяє зростанню мотивації слухачів до вивчення іноземної мови. Для викладачів – надає змогу зосередити свою увагу на творчій складовій навчального процесу.

Отже, можна стверджувати, що комбіноване навчання іноземної мови, використання навчально-комп'ютерних дистанційних курсів, мережних та інформаційних ресурсів є базою для втілення в навчальний процес сучасних технологій активних методів навчання, що надає можливість індивідуалізації навчання, підвищення ролі самостійної роботи слухачів з електронними базами даних, покращання якості професійної підготовки конкурентоздатного фахівця.

Оскільки навчально-методичне забезпечення – це процес, що постійно потребує оновлення і вдосконалення, то створення програми “Англійська мова за професійним спрямуванням (для посадових осіб митних органів України)” вважаємо інноваційною формою навчальної діяльності, яка, однак, на підставі виявлених під час роботи недоліків підлягає редагуванню, актуалізації

матеріалів, виправленню помилок, налагодженню ефективного зворотного зв'язку тощо.

Список використаної літератури

1. Бербенець, Л. І. Мета викладання іноземної мови професійного спілкування та шляхи її реалізації [Електронний ресурс] / Л. І. Бербенець. – Режим доступу : <http://www.confcontact.com/2009ip/berbenets.htm>.

2. Муліна, Н. І. Методика розробки та використання дистанційного курсу англійської мови (старший ступінь у вищому технічному закладі освіти) : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 [Електронний ресурс] / Муліна Наталія Ігорівна. – К., 2000. – Режим доступу : <http://www.disser.com.ua/contents/4433.html>.

3. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні : затверджена Постановою Міністерства освіти і науки України від 20.12.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.e-osvita.org.ua/mod/resource>.

4. Dudeney, G. The Internet and the language classroom / G. Dudeney. – Cambridge : Cambridge University Press, 2000.

5. Кухаренко, В. М. Дистанційне навчання : Умови застосування. Дистанційний курс : навчальний посібник / В. М. Кухаренко, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко ; за ред. В. М. Кухаренка. – 3-є вид. – Харків : НТУ “ХП”, “Торсінг”, 2002. – 320 с.

6. Шуневич, Б. І. Розвиток дистанційного навчання у вищій школі країн Європи та Північної Америки : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 [Електронний ресурс] / Б. І. Шуневич. – 2008. – Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/349779.html>.

7. Bonk, C. J. The handbook of blended learning : Global perspectives, local designs / C. J. Bonk, C. R. Graham. – Pfeiffer, San Francisco, 2006. – P. 5–15.

8. Blended learning : Opening the English classroom // Seminar on ‘blended learning’ in English language teaching (ELT). – 22 March, 2006. – Available at : <http://www.britishcouncil.org/brussels-learning-blended-learning.htm>.

9. Heinze, A. Is Blended Learning a ‘silver bullet’ for part-time mature student education? / A. Heinze and C. Procter // Paper presented at the Blended Learning Conference. – 2008. – Available at : <http://www.herts.ac.uk/fms/documents/teaching-and-learning/blu/conference2008/Aleksej-Heinze-2008.pdf>.

10. Юцявичене, П. А. Теория и практика модульного обучения / П. А. Юцявичене // Советская педагогика. – 1990. – №1. – С. 55–60.

11. Луговий, В. І. Педагогічна освіта в Україні : структура функціонування, тенденції розвитку / В. І. Луговий ; за заг. ред. акад. О. Г. Мороза. – К. : МАУП, 1994. – 196 с.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент Сніцар І. В.